

זה יש מקום להצין דעם איסור הכנת תבשילי חמץ לשבת זו הוא משום שנדבקין בקדירה, ולא יוכלו לנקותו ע"י קינוח באצבע, אלא יטורכו להדיחו במים, וז"ל דכבר נתבאר לעיל דאף הקינוח באצבע שרי רק משום דהוי בגדר צריך ליומיו מזה חיוצ ציעור החמץ עד זמן הציעור, ומה"ט אף הדחתם שרי, אלא לכתחילה דאפשר חייבים למעט בטירחא לפי המנצב והמציאות דכתיבנא, ואכן כ"ה בשו"מ מוהרר"י ווייל (שם) — שהוא מקור דברי הרמ"א — דלא קאי כלל על הכנת דייסא וכיו"ב, אלא כ' שתמא דשבת זו בגמר האכילה יקנה הכלים באצבעו, ואם א"ל לנקותם היטב מן החמץ ע"י קינוח באצבעו, מותר להדיחם במים, כמו כל הדחת כלים בשבת לצורך היום יעו"ש"ד, והכי חזינן בח"א (כלל קכ"ט דין י') שכ' דהא דאין לבשל לשבת זו דייסא וכיו"ב, הוא משום דינטרך לנקותם, ולא כ' הטעם משום דלא תסגי לי קינוח וינטרך הדחה, ומ"ש בכל צו ושזה"ל הג"ל ועו"פ בטעם ד"ז כדי שלא ינטרך להדיח הכלים, אינו סותר למש"כ, דהרי הם לא הזכירו דצריהם כלל העדפת קינוח באצבע מהדחתם, ואף הפוסקים שכ' ד"ז, אינו כלל מונק בכ"ע, כמש"ל בס' הקודם.

ובב' חמד משה (סי' תמ"ד ס"ב) כ' דהטעם שאסרו לבשל לשבת זו תבשילין של חמץ, הוא משום שהחמץ נדבק בקדירה, וחיישינן שלא יוכל לנקותו היטב באצבעו, וכ"מ בדה"ח (דיני ע"פ שחל בשבת ס"ג) עיי"ש, ובס' ערוך השולחן (שם ס"ח) כ' יותר מזה, וז"ל אין מבשלין בשבת זו דייסא וכיו"ב, שהוא חמץ גמור ומתדבק להכלים וינטרך להדיחם בחמין בשבת ולשפשפס יפה יפה, והוי טירחא יתרה בשבת, ואסור כיון שאינו לורך שבת, ולכן גם פת הצנומה בקערה שקורין סוהארע"ס ושורין אותם בחמין אין עושין בשבת זה, וכבר המנהג לבלי לבשל בשבת זה שום עיסה, רק בערב מבשלין אורז או קטניות או תפוחי אדמה, ובשחרית ג"כ כן, והעיקול עושין מקמח מזה, וטומנים בקדירות חדשות הראויות לפסת, ומעריין לקערות של חמץ עכ"ל, הרי חזינן דלפי הצנח לא אסרו לבשל לשבת זו אלא תבשילין של חמץ שמתדבקין הרבה בקדירה, עד שאפי' הדחה רגילה לא תועיל לנקותו היטב, וכבר נתבאר בעו"ה דצברינו דמדברי שאר כל הפוסקים מוכח דלא הוי ס"ל הכי, אלא דאסור לבשל לשבת זו כל תבשילי חמץ, כדי שלא ינטרך לנקותם כלל ע"י קינוח או הדחה, והמנהג אשר מסיים צו צב' ערוך השולחן, מקורו מדברי הפוסקים, והוא מעיקר הדין.

דאף צכה"ג אסור להצין תבשילי חמץ לשבת זו, דכ' טעם ד"ז משום דהוי ככלים אשר א"ל להם צמחא דאסור להדיחם בשבת, כדאי' בשבת (דף קי"ח ע"א) ונפסק להלכה בטושו"ע הל' שבת (סי' שכ"ג ס"ו), הרי דאפי' בקערות וכפות שאין התבשיל נדבק בהם כ"כ אסור מזה הדחתם בלד, ולכן כתבו ד"ז מזה הדחת הקערות, ולא הזכירו הקדירות כלל, וביאור הדבר הוא, דהרי הא דאסרו להדיח כלים שלא לצורך היום הוא משום דהוי טירחא שלא לצורך, וא"כ מה לי אם יכול לעשותו צמו"ש, או אם יכול להמנע ולהזהר מע"ש שלא ינטרך לזה, כל דאפשר למעט בטירחא בשבת באיזה אופן שיהיה חייב לעשות כן, וכ"מ בדברי הלבוש (שם ס"ג) ובטו"ז הג"ל, שלא הזכירו ד"ז אלא מזה הדחתם ותו לא, והכי אסבר לן בשו"ע הרב (שם ס"ח) שכ' ג"כ טעם ד"ז כדי שלא ינטרך להדיחם מהחמץ שע"ג, שהצטרף ^{אצרות התורה} להדיח כלים שלא לצורך השבת כמו שנתבאר בס' שכ"ג עכ"ד, הרי דלא אסרו אלא מזה הא דקיי"ל בס' שכ"ג דאין להדיח כלים בשבת שלא לצורך היום, ור"ל דמה"ט ה"נ צנ"ד כל טלדקי דאפשר לאדם לעשות כדי למעט בטירחא בשבת יש לעשות כן, וכ"כ טעם ד"ז צביאור הגר"א (שם) ובמשכ"ר (סקי"א) ועוד, ומה"ט כ' בשו"מ מוהרר"י ווייל (סו"ס קל"ג) דאף תבשילים שאינם של חמץ יבשל בשבת זו בקדירות חדשות, והעתיקו המג"א (שם סק"ד), והיינו ג"כ כדי שלא ינטרך להדיח הקדירות בשבת, עיי"ש בפרמ"ג ומחנה"ש, ומ"ש הלבוש (שם) דאין לבשל לשבת זו מיני דייסא וקמחים וכל דבר אשר דרכו לידבק בכלי, ונמשכו אחריו בשו"ע הרב (שם) ובמשכ"ר (שם), כוונתו צוה לאפוקי רק פת יבש וכיו"ב, דאפי' אם יניחם בכלים לא ינטרך לנקותם כלל, וכ"מ במשכ"ר להלן (סס"ק י"ד) דאין לבשל לשבת זו שום תבשיל של חמץ עיי"ש.

המורה מהאמור לנידונו, דאסור להצין תבשילי חמץ לשבת זו, אפי' אם ינקה הקדירה בע"ש, ולא ישארו לו לשבת אלא קערות וכפות וכיו"ב, כי אפי' מטירחא כל דהוא בקינוח באצבע או הדחה במים יש להמנע לכתחילה ע"י השתדלות מע"ש שלא יטורכו לזה, ומה"ט כתיבנא בס' הקודם דיש להזהר לכתחילה שלא לפרר בשבת זו פירורי חמץ על השולחן ובתוך הכלים יותר מכדי הצורך והנחוך לו, ומ"ש הרמ"א (סעיף ג') — עד"ז דאין מבשלין דייסא וכו' — "ואם עבר ובישל והמאכל דבוק בקדירה וא"ל לנקותו, יש להדיחו מעט להעביר החמץ", לא דייק כ"כ בלישני, דמלשון

סימן מה

בדיני הסיבה בליל פסח

עליו דדעת יחיד הוא צוה, דשי' כל הפוסקים הוא דאף צוה"ז צעי הסיבה עכ"ד, ועפ"י נחייסד השאלה הרביעית "שבכל הלילות אנו אוכלין צין יושצין וצין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין", דבמחני' צפ' ע"פ (דף קט"ו ע"א)

בבב"ר (סי' תע"ב) מוצא שי' אצי העזרי דצוה"ז א"ל הסיבה בליל הסדר, דכיון שאין רגילות צומנינו לאכול בהסיבה בכל ימות השנה, אין זה דרך חירות, אלא דרך חוליס הוא צב, ובצ"י שם מוצא מהגמ"י שכ'

וצרצא דאיכא צינייהו נפקותא לדינא, ובהקדם יש להתבונן בד"ו, דמהו סברת פלוגתתם — אי לדין דלא קיי"ל כהרא"ז, ההסצה מעכצ דיעצד או אינו מעכצ דיעצד — והלענ"ד צוה דהנה צ"י הרא"ז חזין חילוקי דעות, דהמהרש"ל צתשו' (שם) ציאר דלשי' הרא"ז אין דרך חירות האידנא צהסצה, כ"א דרך חולים הוא, וע"כ לא יסב אלא יסב כדרכו, אבל הצ"ח (ר"ס תע"צ) פסק להלכה כשי' הרא"ז, וציאר דלדיד' אף צהסצה הוא דרך חשיבות וחירות, ורק לחולה אינו דרך חירות, ומשא"כ ישיבה כדרכו הוא האידנא דרך חירות צכ"ע, וע"כ מי שאינו חולה אס רוצה להסב ש"ד, וכ"מ צטור שהעתיק סתם שי' הרא"ז, ואח"כ כ' המשך דיני הסצה וכשהוא מיסב לא יטה על גבו וכו', ומשמע דפסק להלכה כשי' הרא"ז וס"ל צדעתו דיכול לאכול המנה ולשתות הכוסות צין צהסצה וצין צישיבה כדרכו, וכן כשהעתיק הטור דעת הרא"ז כ' צשמו דיושב כדרכו וא"ל להסב, ומשמע דמ"מ אס רוצה יכול להסב וש"ד, ומה שסיים הטור דכל מי שצריך הסצה אס אכל ושתה צלא הסצה לא יא, ע"כ כוונתו כשאכל ושתה צעמידה או צהליכה צגוונא דלא הוא דרך חירות אף לשי' הרא"ז, וע"ע צש"ח הצ"ח המדשות (סי' ה') דציאר שס יומר דצרי' הנ"ל ופסק כן להלכה, אלא שאנו נוהגים להסב כדי לצאת גם דעת הפוסקים אשר חולקים על הרא"ז הואיל ואינו נגד שיטתו, דגם לדיד' אפי' צוה"ז אף צהסצה הוא דרך חשיבות וגדולה וכבוד [וכעין זה אשכחן טובא דצרי' הפוסקים, כגון צצ"י ה"ל חנוכה סי' תרע"א ד"ה מנזה, וע"ע מה שיתצאר צוה צעו"ה להלן סי' קכ"ט] יעו"ש ש"ד, מיהו סתימת השו"ע וש"פ משמע דס"ל להלכה צצעין דוקא הסצה.

וצרצא דצוה פליגי המהרש"ל והאגודה הנ"ל לענין דיעצד, דהמהרש"ל לשיטתי' אזיל צצומנינו הוא דרך חירות רק צישיבה כדרכו ולא צהסצה, ומ"מ ישיבה כדרכו צצומנינו אינו כהסצה צצומן התלמוד, שאז היה דרך המלכים והגדולים צכך, כמ"ש הרמב"ם צפה"מ ר"פ ע"פ, וע"ע צציאור הגר"א (שם סס"ד), נמצא צצומניהם מי שאכל ושתה צהסצה היה צוה הדגשה של דרך גדולים ושרים, וצישיבה כדרכו היה הדגשה של דרך עניים ופשוטי עם, משא"כ צצומנינו צין צהסצה וצין צישיבה כדרכו אין שום הדגשה לא כדרך גדולים ושרים ולא כדרך עניים ופשוטי עם, אלא דצהסצה הוא דרך חולים, וצישיבה כדרכו הוא דרך חירות לכל אדם ולא רק לגדולים ושרים, ולפי"ז נמצא דלשי' הרא"ז צעינן שיש צגוונא דהוי דרך חירות האידנא, אף דאינו דרך גדולים ושרים, דצוה"ז אין מציאות צוה, דכולם נוהגים לאכול ולשתות צישיבה כדרכו, ואע"ג צצומן התלמוד היה צוה הדגשה של דרך עניים ופשוטי עם, לית לן צה, דהעיקר שיהיה כדרך חירות צצומנינו, ולא צהסצה כדרך חולים, אבל לשי' רזה"פ דקיי"ל כוותיהו צעינן דוקא הסצה, דהואיל ותקנוהו חז"ל כדי לעשות זכר לחירות אשר היה צימים ההם, העיקר שיהיה צגוונא שהיה דרך חירות צצומניהם, ולא איכפת לן צמה צצומנינו הוא דרך חולים.

אינה נזכרת, וכבר תמהו ע"ז צמלכת שלמה וצס' צרכה משולשת (לצעל הצני יששכר ז"ל) ולא מצאו מענה ע"ז, וכנראה שהס פי' "שצכל הלילות אנו אוכלין צין יושצין וצין מסובין" דיש אנשים שאוכלים כך ויש אנשים שאוכלים כך, וכן פי' צ"דצרי' אהרן" (על הגש"פ, להה"ג מוהר"ר אברהם אהרן פרידמן ז"ל), וכיון דכן היה הדרך צומן המנהג כמו שיתצאר צעו"ה להלן דצצרינו, יוצן תמיהתם דאמאי לא נזכרת צמתני', וכן רמז ע"ז צהגש"פ הנ"ל (צ"הדעה והדבור") עיי"ש, וצס' קול סופר על המנהג הנ"ל יישצו, דחפצו חז"ל צד' שאלות כנגד ד' לשונות של גאולה, וע"כ צוה"ז דלא שייך שאלת אלי ומצושל, תיקן המסדר תמורתו שאלה רציעת על ענין ההסצה.

ברם אי קשי' הא קשי', דאיך אנו אומרים "שצכל הלילות אנו אוכלין צין יושצין וצין מסובין" הלא צצומנינו אין המנהג להסב צכל ימות השנה, ולכאורה לא יתפרש כן שאלה זו אלא לקהילות מסויימות אשר נוהגים להסב צשעת סעודתם צכל ימות השנה אף צצומנינו, אבל לרוב העולם לא יתכן לפרשו כן, אולם צס' אמרי דעת (שם) וצערון השלמן (סי' תע"צ ס"ג) כ' ע"ז צצומן המנהג לא היה שינוי צוה עיי"ש, ולפי"ז תהיה כוונת השאלה "שצכל הלילות אנו אוכלין צין יושצין וצין מסובין", דיש לנו רשות לאכול כחפצינו, ואין לנו צוה שום חיוב מצד דין או מנהג, והלילה הזה חייבים אנו להיות כולנו מסובין, ופי' זה שייך שפיר גם צוה"ז, ואס גם צנוקת הרא"ז היתה שאלה זו, לא נוכל לפרשו אלא צכה"ג, וצפי' זה עדיף טפי שנוכל להשוות צוה כל השאלות ולפרשם צכה"ג, משא"כ לפי' הא' הנ"ל לא נוכל לפרש כל שאר השאלות עד"ז ודו"ק, וכן יש ליישב צוה עוד כמה דיוקים צשאלות אלו ואכמ"ל.

והציעם דלא קיי"ל כשי' הרא"ז הנ"ל ציאר צש"ח מהרש"ל (סי' פ"ח) דצצרי' לן דאע"ג דצוה"ז אינו דרך חירות, לית לן צה, הואיל ותקנוהו חז"ל לרמו החירות אשר היה צימים ההם, וצצומניהם היה דרך חירות צכה"ג, והוסיף וכ' דמאחר שאינו אלא לרמו, א"כ צדיעצד אף אס לא יסב יא, וא"ל לחזור ולאכול המנה או לשתות הכוסות צהסצה כמ"ש האגודה עכ"ד, והנה המעיין צס' אגודה יראה דאין דצרי' תואמים עם דצרי' המהרש"ל, דו"ל צפ' ע"פ (סי' ז"צ) ואס שכח ושתה צלא הסצה מסופק ר"י וכו', ונ"ל דעתה צוה"ז לא יחזור ושתה אס שכח ושתה צלא הסצה, כי כדאי הוא רצינו אצ"י לסמוך עליו, שכי' דעתה אין להסב דאין דרך שרים עתה לעשות כן עכ"ל, הרי מפורש יוצא מדצרי' דלדין דלא קיי"ל כשי' הרא"ז, שורת הדין נותנת דההסצה יעכצ דדיעצד, וינטרך לחזור ולאכול או לשתות צהסצה, אלא שצידד להקל צוה רק משום דלעינן דיעצד כדאי הוא הרא"ז לסמוך עליו, וכ"כ הרמ"א (סי' תע"צ ס"ז) עיי"ש, ולפי"ד המהרש"ל אף לדין יש להקל צדיעצד כשאכל המנה או שתה הכוסות צישיבה כדרכו, הואיל ואינו אלא לרמו צעלמא, וצ"ל דמה שרמו המהרש"ל לדצרי' האגודה, אין כוונתו אלא על עיקר הדבר שפסק ג"כ דלמעשה יש להקל צוה דיעצד.

יש להקל דיעבד אף כשאכל המנה או שמה הכוסות בעמידה או בהליכה, הואיל ולדין עיקר תק"ח הוא שיאכל וישתה כדרך חירות שבזמן התלמוד ואינו תנאי בגוף המנה, אבל לשי' צעל האגודה אין להקל דיעבד אלא בגוונא שהקיל בו הראצ'י, והיינו בישיבה כדרכו, אבל בעמידה או בהליכה הרי אף להראצ'י לא יא' י"ח ומעבד אף דיעבד, דהא לכו"ע ה"ז תנאי בגוף המנה ודו"ק, ומ"ש בחידושי וציאורי מהרש"ל על הטור (ד"ה לא יא') דדיעבד אם אכל בלי הסיצה כדאי הוא הראצ'י לסמוך עליו, ד"ז כ' רק בדעת הטור, דמסתמא היצ' בדברי הטור דאזיל בשי' צעל האגודה לדידן דלא קיי"ל כהראצ'י אם אכל המנה או שמה הכוסות בלי הסיצה לא יא' י"ח, ואין כוונת הטור בהעתיקו שי' הראצ'י לפסוק כמותו להלכה, ודלא כהצנת הצ"ח דעתו, ואפשר שה"ל למהרש"ל גי' אחרת בטור, ועכ"פ לפי"ו יוצן שפיר מה שסיים הטור דכל מי שצריך הסיצה אם אכל ושתה בלא הסיצה לא יא', וכ' עליו המהרש"ל דאף לפי הצנתו יש להקל דיעבד משום צירוף שי' הראצ'י.

והראצ'י אשר רמז עליו הצ"י (שם) כ' דבזה"ו אין אנו נוהגים לאכול ולשתות בהסיצה כל ימות השנה, וע"כ יוא' י"ח בישיבה כדרכו, ואין לנטות ימין ושמאל, הרי דדעתו כהצנת המהרש"ל בשי' הראצ'י דאין להסב, משום ^{אוצרות התורה} דרך חולים הוא, ומסתבר דהראצ'י אזיל בשי' זקנו הראצ'י, וכן מפורש בדברי המהרי"ל, וז"ל פ"א כ' מהר"ם שמ"כ בגליון אלפסי שהניח לו אצו מוהר"ר זעקיל ז"ל ששמע מפי רבו מוהר"ר יודא ז"ל דדוקא צימיהם שהיו רגילין בהסיצה בשאר ימות השנה או מחוייבין בה צפסת, אבל לדידן שבשאר ימות השנה לא נהגין בהסיצה, אין לנו לעשותה בלי פסת, דמה חירות שייך בזה, אדרבה דומה לחולה, וכ"כ אצי העזרי עכ"ל, וכ"מ בהעתקת שי' הראצ'י שבהגמ"י (פ"ז), אבל הצ"ח בתשו' הג"ל דחק ליישב דבריו בשי' הראצ'י ע"פ הצנתו דעתו, וע"ע צרכי יוסף (סי' תע"ז אות ח') שכ' דבהגמ"י משמע דלדעת הראצ'י אסור להסב, אבל בדברי הראצ'י אין אינו מוכרח עיי"ש.

והצ"ח כל ישראל יוצאים ציד רמ"א אשר העתיק (שם) ס"ז) דברי צעל האגודה צס י"א דדיעבד אם אכל המנה או שמה הכוסות בלי הסיצה כדאי הוא הראצ'י לסמוך עליו דינא י"ח, ולפ"מ שציארנו לעיל בעז"ה נמצא דאף צעל האגודה לא הקיל דיעבד אלא צאם אכל המנה או שמה הכוסות בישיבה כדרכו, אבל אם אכל או שמה בעמידה או בהליכה צריך לחזור ולאכול או לשתות בישיבה כדרך חירות, דהא אף הראצ'י גופא לא הקיל בזה"ה, מיהו נהי דמעיקר הדין פסק הרמ"א כשי' צעל האגודה, מ"מ למעשה סיים להחמיר דיעבד צמי שאכל או שמה בלי הסיצה שיחזור לאכול או לשתות בהסיצה היכא דלית צי' קולא מצד אחר, וע"כ אם אירע כן באכילת מנה או בשתיית צ' כוסות ראשונות, יחזור ויאכל או ישתה בהסיצה, אבל אם אירע כן בשתיית צ' כוסות אחרונות, לא יחזור לשתותם שנית, כיון דבדנ"ז איכא חששא דמחוייב כמוסיף על הכוסות עכ"ד, ומסתבר מאד דהרמ"א כ"כ במסקנתו רק לשיטתו שפסק להלכה

ובזה יוצן סגרת המהרש"ל לענין דיעבד, דאדרבה רק לדידן דלא קיי"ל כשי' הראצ'י יש להקל בזה דיעבד, דאילו לשי' הראצ'י דתקנת חז"ל הוא שיאכלו המנה והכוסות כדרך חירות דהשתא, דהיינו בישיבה כדרכו, נמצא דהישיבה כדרך חירות הוי תנאי בגוף המנה, ואם אכל המנה או שמה הכוסות בגוונא אחרת, לא קיים המנה כתק"ח, וחייב לחזור ולאכול או לשתות בישיבה כדרך חירות, משא"כ לדידן דקיי"ל כשי' רזה"פ דכוונת חז"ל בתקנתם שייצבו בגוונא דהוי דרך חירות צימים ההם, דהיינו בהסיצה, ולא איכפת לן דלהוי האכילה והשתיה כדרך חירות דהשתא, א"כ אין זה תנאי בגוף מנאות אכילת המנה ושתיית הכוסות שיאכלוהו וישתוהו כדרך חירות דהאידינא, אלא תקנה צפ"ע הוא שיעשו זכר לחירות אשר היה צימים ההם, בשעת אכילת המנה ושתיית הכוסות, וע"כ אם לא עשה כן אין כאן חסרון בגוף המנה, וא"כ לחזור עלי' שנית, וגם אין שייך לתקנו, כיון שכבר יא' י"ח המנה.

אצ"ל צעל האגודה ס"ל דאף האידנא הוי דרך חירות גם בהסיצה למי שאינו חולה, ולא ס"ל דלכל אדם יש בזה הדגשה דדרך חולים שהוא ההיפוך מדרך חירות כמ"ש הצ"ח, וא"כ אדרבה אף האידנא הוי בהסיצה יותר דרך חירות מבישיבה כדרכו, ולפי"ו נמצא דלשי' הראצ'י כוונת התק"ח בזה הוא שיאכל המנה וישתה הכוסות בגוונא דהוי האידנא דרך חירות, וע"כ מי שאינו חולה יכול לנהוג אף שירצה בישיבה כדרכו או בהסיצה, ולא מצרכין שישב דוקא בהסיצה כדי שיהיה אף בזמנינו איזה הדגשה דדרך חירות, דעיקר כוונת חז"ל היה שלא ישב כדרך עניים ופשוטי עם, וכל שאין בו בזמנינו הדגשה דדרך עניים ופשוטי עם ש"ד, ואע"ג דבישיבה כדרכו היה בזמן התלמוד הדגשה דדרך עניים ופשוטי עם, לית לן בה, דלא התכוונו חז"ל אלא לכל דור ודור לפי זמנו ומקומו, ואין לא קיי"ל כשי' הראצ'י, אלא צעין דוקא הסיצה, משום דסצירא לן דאע"ג דהאידינא גם בישיבה כדרכו אין הדגשה דדרך עניים ופשוטי עם, מ"מ צעין שישב בגוונא דאיכא הדגשה דדרך חירות גם האידנא, ואע"ג דאין בהסיצה הדגשה דדרך מלכים וגדולים, מ"מ כיון דבזמנינו אין דרך אחרת להדגיש דרך חירות, סגי בזה.

והצ"ח יוצן שפיר שי' צעל האגודה לענין דיעבד, דלעולם דין ישיבה כדרך חירות הוי תנאי בגוף המנה צין לשי' הראצ'י וצין לשי' החולקים עליו, דהא לכו"ע צעין שישב כדרך חירות האידנא וכו"מ צרמ"ם פ"ז מהל' חו"מ הל' ו' וז', דאסמכי' למאחז"ל בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יא' עתה משיעבוד מלכים עיי"ש, אלא דלשי' הראצ'י יכול לישב אף שירצה צין בישיבה כדרכו וצין בהסיצה, וא"כ להדגיש דרך חירות דהשתא, ולדידן צעין דוקא הסיצה שיש בה הדגשת דרך חירות דהשתא, וע"כ כ' צעל האגודה דמי שאכל המנה או שמה הכוסות בישיבה כדרכו, יכול לסמוך דיעבד על שי' הראצ'י, לדידי' שרי לעשות כן לבתחילה, דג"ז מקרי שפיר דרך חירות.

דייצא לנו מכ"ז, דלמעשה יש נפקותא גדולה צין שי' המהרש"ל לשי' צעל האגודה, דלשי' המהרש"ל

כן אפי' גדולים ונדיקים אשר לאורם אנו הולכים, ולא הניחו לנו רבותינו דבר להשביע שצר רעבון בתינו צה.

וְלַפְּנֵי מאי דכתיבנא לעיל דכל המק"ח צה הוא שיטצו דרך חירות להשתא, א"כ י"ל דדברי מהרי"צ והרמ"א אמורים רק בזמניהם, כשהיו עדיין רגילים מעט בהסידה, והיה להם דרך חירות ותענוג לאכול ולשתות כך, אבל בזמנינו נשתנה עוד הדבר והיו לן קצת טירחא לאכול ולשתות בהסידה, ונהי דלענין הסידה באכילת מצה ושתית ד' כוסות — שהוא מעיקר הדין — אין לנו לשנות מהלכה זו כלום, מ"מ לענין הסידה בכל זמן הסעודה שאינו מעיקר הדין לא נהגו כן, די"ל דגם מהרי"צ והרמ"א לא היו אומרים כן בזמנינו.

סימן מו

ביאור צורת ההסיכה בליל פסח

הדבר, דנהי דמסתמא היה דרכם להסב יותר מזה, ורק לענין שיעור סוכה צעין לכה"פ כדי הסידה מועטת, ובל"ז היו צגדר דירה סרוחה, כמ"ש הר"ן בסופ"צ [וכעין טפח לשלחנו, שג"ז ודאי אינו כדרך צ"א, אלא הפחות שבשלחנו, וכן לענין שינה בסוכה ודאי דצד"כ אין דרך צ"א לכפוף כ"כ גופו ואיצריו בשעת שינה, כמ"ש בזה"ד סי' נ"צ והציאו הרמ"א בסי' תר"מ ס"ד עיי"ש], מ"מ חזינן התם דלא היה דרכם להסב בשכירה ממש, ואדרבה צע"כ נטרך לומר דעכ"פ לפעמים היה דרכם להסב רק כשיעור טפח, דאל"כ ה"ל צגדר מנטער, כעין מ"ש בזה"ד שם לענין שינה צכפית גופו ואיצריו יעו"ש ד'.

וּבְיַעֲתָהּ נ"ע צמשצ"ר (סי' תע"צ סק"ו) שהסביר לורת ההסידה דראשו יהיה מוטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו אצל השלחן, וחזר ושנאו להלן (שם סק"יג), דמנ"ל להוסיף הנחת הראש ע"ג כרים, דילמא צבה"ג לכ"ע אינו דרך חירות אלא דרך חולים, והכי חזינן דמנהג המוני שלומי בית ישראל להסב צהטיית הגוף ע"ג כרים ולא צהנחת הראש, ושו"ר צם' ויגד משה (סי' ח' סק"ד) שהציא מכמה נדיקים שהיו נוהגים להסב צליל פסח בשכירה גמורה, וצודאי לא נהרהר אחריהם ח"ו, שדרכיהם דרך ישראל וכל מעשיהם ממקור קדוש יהלך, אבל מי שאין מנהגו כן, נראה דאין נכון לו להתחסד צה ולהשכיב עצמו יותר מהנהגו.

וּבְיַבֵּן משמע מדברי הפוסקים דצעין הסידה גמורה ע"י השענת גופו ע"ג כרים או ש"ד, ולא סגי צהטיית גופו על צדו השמאלית, ולהלן (סי' מ"ח) אציג צעו"ה סמוכין לזה יעו"ש.

וְלַפְּנֵי חיצה. הקודש אעתיק כאן עוד דבר חידוש אשר מצאחי צם' לקט יושר (פסקים ומנהגים מצעל תה"ד, לתלמידו מוהר"ר יוסף צ"ר משה ז"ל) וז"ל וזכרני שישן הצ' לילות של פסח על ההסידה שלו, ולא ידוע לי כ"כ טעמו, ולא ראיתי שתלמידיו נוהגין אחריו כן עכ"ל.

וּרְאִיתִי צם' ויגד משה (סי' כ"ז סק"ד) שכ' ע"ז צשם אציו הגה"ח ז"ל, דהואיל ובזמנינו אין הדרך לאכול כל ימות השנה צהסידה אפי' שרים ונכבדים, וגם טירחא מילמא קצת, ע"כ לא חשו לענין הסידה בכל שעת הסעודה שאין צו חיוצ מן הדין עכ"ד, וכעין זה כ' לעיל (סי' י"ט אות כ') צטעם שאין נוהגים להסב בשעת אמירת ההגדה עיי"ש, צרם עדיין יש לעיין צה ע"ד מ"ש צשיורי צרכה הנ"ל, דהא סוכ"ס חזינן צדברי הרמ"א וש"פ שכ' צפשיטות דיס להסב צמשך כל זמן הסעודה, ומשמע דהיינו אף בזמנינו דאין דרכנו צהסידה כל ימות השנה, דמה"ט מקילינן צגד"ז דציעצד, ואפ"ה כחצו הפוסקים לכתחילה יסב כל זמן הסעודה, וא"כ שאלתנו צמקומה עומדת, דאמאי לא חזינן שינהגו

הצגה מדברי תשו' מהרש"ל המוזכר צסי' הקודם איכא למילף דכשם שאסור להפחית לורת ההסידה, כמו שיתבאר צעו"ה להלן צסי' מ"ח, ה"נ אסור להוסיף עליו, דהא חזינן דאפי' צצורת הסידה אשר היו רגילין צומן התלמוד כ' המהרש"ל דלשי' הראצי' צזה"ז אינו דרך חירות אלא דרך חולים, ונהי דדעת יחיד הוא ולא קיי"ל כהראצי' צזה, וצר מן דין לא הוצא כלל סצרת מהרש"ל צשו"ע ונו"כ, מ"מ אס יוסיף על לורת הסידה זו ויאכל או ישתה צשכירה ממש, י"ל דלכו"ע אינו דרך חירות אלא דרך חולים ולא יא' י"ת, וע"כ אין לנו להוסיף מדעתנו על לורת ההסידה אשר היו נוהגים צומן התלמוד.

וְהַשְׁתָּא נחזי אין איך היו נוהגים להסב צומן התלמוד, דרש"י פי' צמס' צרכות (דף מ"ו ע"צ ד"ה צומן שהן שתי מטרות) שהיו רגילין לאכול צהסידה על צדו השמאלית מוטה ורגליו ^{צצורת התורה} צלחך איש איש על מטה אחת, וצמס' צצת פירש"י (דף מ"ג ע"א ד"ה למציגא) שכל הסצתן כך היתה יושב קצת ונשען קצת על שמאלו, וכה"ג פירש"י עוד צכמה דוכתי, וא"כ אס אכל המצה או שתה הכוסות צשכירה גמורה לא יא' י"ת, דלכו"ע דרך חולים הוא ולא דרך חירות, כדמוכח צפירש"י הנ"ל שהיו מוטים רק מעט לצד שמאל, ולא שהיו שוכבים, וגם הסצרה נותנת כך, דודאי נוח יותר לאכול צהטי' מועטת מצשכירה, וצפרט כשרגליו מונחות על הארץ.

וּבְיַבֵּן לזה אשכחן צמס' סוכה (ר"ד ג') אמר רצ שמואל צר יאחק הלכה צריכה שתהא מחוקת ראשו ורצו ושלחנו, והיינו ז"ט על ז"ט כדלהלן (סו"ד ט"ז), ופי' שם הראש"ש דצצרא צאמתא יחיצ ושלחנו טפח, כדאי' צירושלמי (פ"צ ה"ח) עיי"ש, ואכתי צ"צ דלזה לכאורה סגי צשיעור ו"ט על ז"ט, וכנראה דמש"ה כ' המג"א (סי' תרל"ד סק"א) צשם רש"י דהואיל ודרך סעודתן היה צהסידה ע"כ צעין ז' על ז' לראשו ורצו ושלחנו, עיי"ש צפרמ"ג וצמאמר מרדכי וצשעה"ל סק"א, ועכ"פ חזינן דצטפח נוסף סגי ל"י להסידה, ואח"כ מצאחי צעו"ה כדצרינו צהג' הרש"ש שם (ר"ד ג'), ונ"ל ציחור

סימן מז

אי נשים חייבות בהסיבה בליל פסח

סבירא לן דאין ד"ו תלוי במנהג המקום והזמן — אי דרכם להסב בשעת האכילה או לא — וא"כ אמאי לענין נשים מחלקין זהכי, ותו דאף בזמן התלמוד לא היה דרך כל האנשים להסב באכילתם, אלא רק המלכים והגדולים היו נוהגים כן כמש"ל (סי' מ"ה) מדברי הקדמונים, ואדרבה מש"ה תקנו חז"ל הסיבה בליל פסח לכל העם, כדי להדגיש בזה אכילת מלכים ושרים כדרך חירות, וא"כ אמאי צ"ד לא נחייב כל הנשים בהסיבה, וראיתי לבעל הלבושים שציאר ד"ו, דסתם נשים אין דרכן להסב כל ימות השנה בפני הצריות, משום שאינו לה דרך כבוד, וע"כ רק אשה חסודה צריכה להסב בליל פסח, ולפי"ו ח"ש דמה שפטר חז"ל נשים מהסיבה, אינו רק משום דאין דרכן להסב, אלא דכיון דבעינן הסיבה כדרך חירות, א"כ אשה שאינו לה דרך חירות וכבוד ותענוג, אינה חייבת להסב.

ברם אי קשי' הא קשי', דכ' ע"ו הרמ"א "וכל הנשים שלנו מקרי חסודות (מרדכי ר"פ ע"פ ורי"ו) אף לא נהגו להסב כי סמכו על ראצ' דכ' דבזה"ו אין להסב (ד"ע), ובס' ערוך השלחן (ס"ו) תמה ע"ד, דכיון דמעיקר הדין כל הנשים בזמנינו חייבות בהסיבה, למה כלפיהן נסמך על ש' הראצ' יותר מבאנשים, והניחו צ"ע, וגם לא צרור אי כוונת הרמ"א צו"ד להקל רק בנשים פשוטות, או גם בנשים חסודות כ"כ, וגם צ"כ מכתב סופר הנ"ל דכ' ליישב מנהג אמו ע"ה — שנהגה להסב בליל הסדר בפני בעלה בעל החת"ס ו"ל — משום דהרמ"א לא התכוון להקל אלא בנשים פשוטות, לא כתבו אלא בדרך אפשר כנ"ל, וראיתי צ"כ ויגד משה (סי' ח' סק"ה) דציאר ד"ו, דהא דכל הנשים מקרי חסודות הוא רק בשנים קדמוניות כשהיו האנשים רגילים להסב, ובזמנים מקווימים היו רגילות בכך אף הנשים, כי ה"ל משרתים בסעודתם, אבל בזמנינו דכולהו אינן מסודות, יש לצרף ש' הראצ' שלא יקחו לעצמן עטרת החשיבות מכל סתם נשים שא"צ הסיבה יעו"ש ד"ד, ולענ"ד עדיין צ"ב, דהא בזמנינו אף אנשים אין רגילים לאכול בהסיבה כל ימות השנה, ואפי' מלכים ושרים אובלים צריכה כדרכן, ואפי' קי"ל דבליל פסח צעין הסיבה כנ"ל, וא"כ אמאי גרעי נשים מחמת מנהגן שלא להסב כל ימות השנה, וגם לשון הרמ"א משמע דאף בזמנינו היו צריכות כל הנשים להסב משום שהן בגדר חסודות, ואפי' לא נהגו להסב בליל פסח משום צירוף ש' הראצ', דאילו הי' בהן איזה סברה לפטור מהסיבה, לא היה צורך צירוף ש' הראצ', וכן מבואר בשו"ע הרצ (ס"י) שכ' בזה"ל אשה צין נשואה צין אלמנה וגרושה א"צ הסיבה, לפי שאין דרך הנשים להסב, ואין זה דרך חירות להן, ואם היא חסודה ודרכה להסב, צריכה הסיבה, וכל הנשים שלנו נקראות חסודות, ואעפ"כ לא נהגו להסב, לפי ש"א דבזה"ו א"צ להסב כלל, כיון שאף בשאר ימות השנה אין רגילות להסב כלל בארצות הללו, אלא אף המלכים והגדולים יושבין כדרכן, ועל דבריהן סומכות הנשים עכשיו שאין להקל

הנה צידון הסיבה נשים בליל פסח משמע מסקנת הרמ"א וכו"כ (סי' תע"ב ס"ד) דאין צריכות להסב מיהו צ"כ מכתב סופר (דרשות להגש"פ ד"ה קדש, להה"ג מוהר"ר שמעון סופר ו"ל) כ' שאמו הצדקנית מרת שרל ע"ה בת הה"ג מוהר"ר עקיבא איגר ו"ל היתה נוהגת להסב בפני בעלה בעל החת"ס ו"ל, והוא דקדק להצין לה ספקל מיוחד ראוי להסיבה, ואולי אף הרמ"א התכוון להקל רק לסתם נשים ולא חסודות לדעת המרדכי דס"ל דכל הנשים מקרי חסודות, וכן נראה מדהציא תחילה דעת המרדכי, ואח"כ כ' דבזה"ו לא נהגו להסב, אבל לעולם צאשה המפורסמת ונודעת בחשיבות כמו אמי מורתי ע"ה, גם הרמ"א מודה שאין לה לסמוך על דעת הראצ' עכ"ד.

אולם אחתי פש גבן לצרורי המנהג בזמנינו, דבהרבה מקומות הנשים נוהגות להסב בליל פסח, ואין פוגה פה ומצפוף, וד"ו צריך תלמוד, דאי מעיקר הדין הן פטורות מהסיבה, לכאורה אסורות להחמיר על עצמן בזה, והוא עפ"מ"ש המהרש"ל והטו"ז (שם סק"י) דהפטורין מהסיבה אסורין להסב, כדקיי"ל לענין סוכה דכל הפטור מן הדצר ועושהו נקאל הדיוט, ועיין במג"א (שם סק"י) דכ' בשם ס' צאר שצע דפקפק ע"ו דכ"פ מצינו שמחמירים בצד שאלו פטורים צו, והח"י (סק"י) רצה לחלק בזה ולהקל צ"ד, אף במסקנתו לא צרור לו ד"ו והניחו צ"ע עיי"ש, וכן הפרמ"ג (שם) כ' דבמקום דפליגי רביותא ומחמיר כדעה א' — אף דלית הלכתא כוותי' — אינו נקרא הדיוט וש"ד, אף גם הוא מסיים ע"ו דעדיין צ"ע, וע"ע בזמירות שמשון דמכריע להקל בזה עפ"י הירושלמי בצרכות סו"פ הי' קורא דמוקי לד"ו כרשב"ג, ות"ק פליג עליו, וכ"פ הרי"ף והרמב"ם והכי נקטין יעו"ש ד"ד, ולפי"ו יש מקום ליישב חומרת הנשים להסב בליל פסח.

אמנם לענ"ד בזמנינו יש מקום לחייב בהסיבה מעיקר הדין, דהנה מקור ד"ו הוא בפסחים (דף ק"ח ע"א) אשה אכל בעלה לא צעי הסיבה, ואם אשה חסודה היא צריכה הסיבה, ופי' הרשב"ם אשה א"צ הסיבה מפני אימת בעלה וכפופה לו, ובשאלות דרז אחאי פי' דלאו דרכיהו דנשי למיזגא עכ"ד, וכ' הרא"ש והטור דנ"מ צייניהו לענין אלמנה וגרושה דשי"ן צהו רק טעם השאלות כמובן, ולהלכה משמע מסתימת לשון השו"ע (שם) דאין לחלק צין הנשים, דכולן בכלל הפטור, והכי חזין בצדרי הלבוש ובשו"ע הרב שהעתיקו בזה רק טעם השאלות, וכן הכריעו כוותי' הצ"ח והפר"ח והצד"י יוסף ועו"פ, ולפי"ו הא דנשים חסודות חייבות בהסיבה הוא משום דדרכיהו למיזגא.

אולם ד"ו עדיין צ"ב, דהניחא לשי' הראצ' המוצא בטור (שם) דס"ל דבזה"ו אף אנשים א"צ הסיבה כלל הואיל ואין דרכנו להסב בשעת האכילה, א"ש משחז"ל סברה זו אף לענין נשים, דתלוי בזה דרכיהו צהכי או לא, אבל לדין דלא קיי"ל כשי' הראצ', וע"כ דלהלכה

פר עולת ראיה עמוד 159 הודפס מתוך אוצרות התורה. עמוד 156

דהוי הוי נוכ"ש לפ"מ שיתבאר בעו"ה צ"ה שח"ז דאפ"ל דטעמא דשמא יקדים קנה לושט הוא לא מנד סכנת האדם, אלא מנד גנאי דמנ"ה יעו"ש, דודאי י"ל דכל שלא עבד כתק"ח — להזהר שלא יבא לידי גנאי המנ"ה — לא יבא י"ח, א"כ ה"נ י"ל לענין איטר שהיבס על ימיו, דכיון דלא עשה כתק"ח, לפ"מ דקיי"ל כשי' הרשצ"ס, לא יבא י"ח, ונריך לחזור ולאכול או לשמות בהסכנת שמאל.

אור"ח ד"ז אינו צרור לכו"ע, דבחדושי וביאורי מהרש"ל על הטור (ד"ה ופי' רש"י) כ' דזיעבד אם כבר הסב צימיו, לטעמא דשמא יקדים קנה לושט, מאי דהוי הוי וס"ד, וכן הסכים לדבריו הצ"ח ז"ל, והיינו דלא כדברי הפר"ח, וזדעת הפרמ"ג צא"ח (סק"ד) חזין דמספק"ל אי לטעמא דסכנתא אמרינן מאי דהוי הוי, א"ד נימא כסברת הפר"ח דאף לטעמא דסכנתא לא יבא י"ח, הואיל ולא עבד כתק"ח, ודינו כמי שלא היבס כלל, כמבואר להלן בס"ז יעו"ש"ד, ע"כ נלענ"ד דמסתבר מאד דכוונתו במש"ז הנ"ל להקל דזיעבד לענין איטר שהיבס ^{מותר להיבס} דאילו בכל אדם חזין צא"ח הנ"ל דמספק"ל בזה, ואדרבה התם נוטה יותר דעת הפרמ"ג לשי' הפר"ח שמחמיר בזה, משום דכ"מ ליבא דגמ' דנקיט דין הסיבט ימין עס דין פרקדן בחדא מחתא וצאותו לשון "פרקדן לא שמי' הסיבט, הסיבט ימין לא שמה הסיבט", והרי לענין פרקדן לית דין ולית דיין דאף דזיעבד לא יבא י"ח, וא"כ מסתבר דה"ה לענין הסיבט ימין, וע"כ דבמש"ז החליט להקל דזיעבד רק באיטר שהיבס על ימיו ונמה שצ"ן שס הפרמ"ג בסו"ד למ"ש צא"ח סק"ד, ר"ל דהתם יפרש דין כל אדם שהיבס על ימיו, ולא איירו בחד גוונין, וס"ל דאין ד"ו סותר לדברי הפר"ח, משום דלגבי איטר איבא עוד סברה להקל, מנד צירוף שי' רש"י והר"ן דס"ל דלכתחילה צריך האיטר להסב על ימיו, כדי שיוכל לאכול בהרווחה ציד אשר רגיל צו נוכ"ה דעת השצ"ל סי' רי"ח צ"ס אחיו מוהר"ר בנימין ז"ל דהסכנה הוא ע"י שמיבס על היד אשר משתמש צו לאכילתו, וכעין זה מפרש היעב"ץ ז"ל בצפרו מור וקציעה, והסכים ג"כ להלכה דאיטר יבס על ימיו, וכ"כ בפשיטות בצידורו, וכ"פ צשו"ת הרדצ"ז ח"ג סי' אלף י"צ עיי"ש, והעתיקו החיד"א ז"ל בצפרו מחזיק ברכה סי' תע"ב אות ב', וכ"מ קצת ברמב"ם פ"ז מהל' חו"מ ה"ח, דכ' רק דפרקדן אינו הסיבט, והסיבט ימין אינו הסיבט, והשמיט טעמא דסכנתא, ואי הוי ס"ל דטעמא דסכנתא קאי אהסיבט ימין, א"כ יש צו נ"מ להלכה לענין איטר, ולא ה"ל להשמיטו, אע"כ דס"ל כשי' רש"י והר"ן דטעם זה קאי אפרקדן, ולית צי' נ"מ להלכה ולפ"ז צרור דגדר איטר נחשב לענין נד"ז מי שדרכו לאכול ציד שמאל, ואינו תלוי באיזה יד הוא רגיל להשתמש לשאר תשמישים.

ובענין לענין חזין הכא עד כמה הקפידו חז"ל שיכין מושצו בגוונא דהוי הסיבט גמורה, ולא סגי שיטה מעט לצד שמאל, דהא אף לשי' הרשצ"ס טעם פסול הסיבט על ימיו הוא גס משום דעיי"ז לא יוכל לאכול צימיו בהרווחה, ולא הוי דרך חירות, הרי דלא סגי בהט"י מעט, אלא צעי הסיבט גמורה על דדו, עד שיטרכך

וצייץ צצה"ל (שס ד"ה ואין) שנו"נ צענין הגידם ציד ימיו, או שי"ל מוס צידו הימנית עד שאין לו אפשרות לאכול צו, דאין יעשה, שאם יבס על ימיו איבא חששא דסכנתא שמא יקדים קנה לושט, ואם יבס על שמאלו, במה יאכל, ואפשר דפטור מהסיבט עכ"ד, ובעל כה"ח (סקכ"צ) החליט כן בפשיטות, דלא הנריכו חז"ל אלא ליבס צדך חירות, ולא בגוונא דה"ל דרך צער, ולכאורה ד"ו ז"ב, דא"כ ה"נ נימא לענין איטר, דהא טעמא דרש"י קיים לכו"ע, דאף להרשצ"ס הא דאי' בגמ' הסיבט ימין לא שמה הסיבט, הוא טעם נוסף על טעמא דסכנתא, דהואיל ואם יבס על ימיו לא יוכל לאכול ציד ימיו צדך חירות, הנריכוהו חז"ל להסב דוקא על שמאלו כמ"ש הצ"ח, ומעתה יש להתבונן דאמאי קיי"ל דגם איטר חייב להסב על שמאלו, ממ"נ לשי' רש"י חייב להסב על ימיו כמ"ש הראשונים הנ"ל, ולשי' הרשצ"ס ה"ל לפטרו לגמרי מהסיבט, כמו דאמרינן לענין הגידם ציד ימיו, דאי יבס על ימיו איבא סכנתא דשמא יקדים קנה לושט, ואי יבס על שמאלו לא יוכל לאכול צדך חירות.

וצייץ דלשי' הרשצ"ס אף לגבי איטר הוי דרך חירות כשמיבס על שמאלו, דאע"ג דצמי שאינו איטר הנריכוהו חז"ל להסב דוקא על שמאלו משום צ' טעמים הנ"ל, מ"מ לגבי איטר דאם יבס על ימיו יסתכן מנד שמא יקדים קנה לושט, ואם יבס על שמאלו יטרכך רק להתאמץ לאכול ציד ימיו שלא כהרגלו, מסתבר דלגבי דידי' הוי דרך חירות כשיבס על שמאלו, והצער שיהיה לו ע"י אכילה צימיו, לא יהיה שקול כנגד הכבוד והתענוג שי"ל בהסיבטו, ורק צמי שאינו איטר אמרינן לטעם הא' דאם יבס על ימיו לא יבא י"ח, משום שיטרכך להתאמץ לאכול ציד שמאלו שלא כהרגלו, דהואיל וכשיבס על שמאלו ה"ל טפי דרך כבוד ותענוג, אם לא יעשה כן ה"ל לגבי' הדגשה דדרך עניים ופשוטי עם אשר נוהגים להיפך מדרך חירות, משא"כ בגידם או מי שי"ל מוס צידו הימנית וא"י לאכול צו, כשיבס על שמאלו יטרכך לאכול צאותו יד שמיבס עליו, וצכה"ג יהיה צער שקול כנגד הכבוד והתענוג שי"ל בהסתמו, ותו לא הוי לדידי' דרך חירות כלל, ולפ"ז א"ש מ"ש הראשונים ז"ל דלשי' הרשצ"ס איטר צריך להסב על שמאלו, ולהלכה קיי"ל כוותי' משום דחמירא סכנתא מאיסורא כנ"ל.

וב"ז לענין לכתחילה, אכל לענין דזיעבד כ' הפרמ"ג (מש"ז סק"צ) בזה"ל וישט מימין וקנה משמאל בכל אדם, ואף איטר צריך להסב בשמאל כל אדם מה"ט דסכנה, וכ"ש שולט בשתי ידיו, ודזיעבד אם היבס צימיו יבא, משא"כ על גצו או פניו למטה אף דזיעבד אין הסיבט, ונריך לחזור ולהסב, ועמ"ש אי"ה בנגמ"א ד' עכ"ל, ובס' יד יוסף (סי' תע"ב סק"ג) וכן צפתחי עולם (שס סק"ו) הבינו דמ"ש הפרמ"ג להקל דזיעבד קאי על כל אדם, אף המשצ"ר (שס סק"ק י"א) והכה"ח (סקכ"ג) העתיקוהו לענין איטר, אלא דבשעה"י (סקי"ג) והכה"ח (שס) העירו ע"ד, דלפמ"ש הפר"ח לענין כל אדם שהיבס על ימיו, דאפי' לטעמא דשמא יקדים קנה לושט, הוי כמי שלא היבס כלל ולא יבא י"ח, הואיל ולא עבד כתק"ח, ולא אמרינן דמאי

במידה כ"ו אינו אלא לשי' הז"י, אבל הרמ"א צהל' לולב פליג על המחבר, ופסק כדעת הי"א דבאיטר אזלינן בתר ימין ושמאל ידי', וגם העיד דכ"ה המנהג, וכ"פ שם ריה"פ, וכן העידו הב"ח (שם) והא"ר (אות י"א) והפרמ"ג (מש"ז סק"ג) ועוד אחרונים דכן נוהגים, ואף אכן חזינן בזמנינו המנהג כן, ועכ"פ לפי"ז צרור דה"ה צברהמ"ז וכלל הברכות נריך האיטר לאחוז המאכל או המסקה ביד שמאל דעלמא, וא"כ צ"צ צנ"ד דאיך יעשה, הרי כבר נתבאר לעיל דאם יסב על שמאלו ויתאמץ לאכול ביד שמאל, או שיסב רק מעט על שמאלו צבונא שיכול לאכול בריות ביד שמאלו, לא הו' דרך חירות ולא יא' י"ת, וצ"ל דאיטר יצרך לפני ההסיצה כשהמנהג או הכוס ביד שמאל דעלמא, ואח"כ יסב ויטלנו ביד ימין דעלמא ויאכל או ישתה, ואע"ג דמפסיק מעט צין הצרכה להאכילה, לית לן צה, דלדורך המנהג הוא, והרי א"א צע"א, והוא כעין דעבדינן בקידוש דמקדשין מעומד ושוחים מיושב משום דא"א צלא"ה נוצליל פסח י"א דלכו"ע יעשה כן, עיין כנה"ג הגה"ט ר"ס תע"ג, וח"י שם סק"ד, וא"ר שם אות ה', ופרמ"ג שם א"א ססק"צ, וע"ע מ"ש בזה צם' ויגד משה סי' ט"ו אות ד' ואכמ"ל, א"נ אפי' יסב על שמאלו לפני הצרכה, י"ל דרך לאכול ביד שמאל כשהוא מיסב לא הו' דרך חירות, אבל להחזיקו בשעת הצרכה ש"ד, ואחר הצרכה יטלנו בימינו ויאכל או ישתה, עיין צם' זכור לצרכה (ח"צ ערך פסח סי' קי"ח ד"ה כ' מהרי"ד) דדעתו דש"ד להסב אף בשעת צרכה ראשונה, אע"ג דבשעת צברהמ"ז אסור להסב כמ"ש הטור בסו"ס תפ"ו, וע"ע צם' ויגד משה (סי' י"ט סק"כ) מה שהביא עוד צנ"ד ואכמ"ל.

ויש עוד נפקותא בזה ללורך הצנת שיטת המאירי בסוגיין (ד"ה זה שציארנו) ועוד כמה מרבנן מכת הקודמים דס"ל דגם בשעת אמירת ההגדה נריך למיסב, דלפי"ז א"יך יש לאיטר לעשות במקומות אשר נריך לאחוז הכוס בידו, דלכאורה לשי' הרמ"א דבאיטר אזלינן בתר ימין ידי', ינטרך לאחוז ביד ימינו שהוא שמאל דעלמא, והרי גם מיסב בשמאל, ולא הו' דרך חירות, ולפמ"ש דרק אכילה ביד אשר מיסב עליו לא הו' דרך חירות, אבל אחיזה בלצד אינו מעכב ההסיצה, א"ש דאף שמיסב בשמאל יאחז הכוס ביד שמאל וש"ד, מיהו להלכה קי"ל דאיך לומר ההגדה בהסיצה, אלא ביסיצה באימה ויראה, כמ"ש הח"י (סי' תע"ג סקל"ה) צס השל"ה הק', והסכימו לו הא"ר (שם אות ל"ד) ופרמ"ג (א"א שם סקכ"א ומש"ז סי' תפ"ו), וכ"פ צשו"ע הרב (סי' תע"ג סמ"ח) ועו"פ, וע"ע צם' ויגד משה (שם) מ"ש בזה, וכן עמא דבר.

להתאמץ לאכול ביד זו, וצ"ל לא יא' י"ת ההסיצה, והו' כמי שלא היסב כלל, ונריך לחזור ולאכול או לשמות בהסיצה, ע"ד שנתבאר צשו"ע ונו"כ שם ס"ז, ויותר מוכח ד"ז ממ"ש האחרונים הנ"ל לענין הגידס וכיו"צ דפטור לגמרי מהסיצה, ולא הנריכוהו להסב מעט על שמאלו צבונא שיכול לאכול בקלות ביד שמאלו, וע"כ דבכה"ג לא הו' צגדר ההסיצה כלל, ואע"ג דלענין איטר קי"ל דיסב על שמאלו, ואז יאכל בימינו שלא כהרגילו, הואיל ולדידי' הו' דרך חירות בכה"ג כמס"ל, מ"מ צנידון גידס אמרינן דכשיסב על שמאלו ינטרך להתאמץ לאכול ביד שמאלו יותר מהתאמנות האיטר לאכול בימינו שלא כהרגילו, וע"כ יהיה נערו שקול כנגד הכבוד והתענוג שי"ל בהסבתו, ולא הו' דרך חירות כלל, וע"כ דהו' פשיטא להו' דבהסיצה מועטת צבונא שיכול לאכול עם היד שמיסב עליו אפי' בהתאמנות מעוטה לא הו' ההסיצה כלל, אלא צעי ההסיצה גמורה צבונא שבכדי לאכול עם היד שמיסב עליו ינטרך להתאמץ הרבה עד שיהיה נערו שקול כנגד הכבוד והתענוג שי"ל בהסבתו, וזהו כוונת השו"ע (שם ס"צ) שז' "ויכין מקום מושבו שישב בהסיצה דרך חירות", ור"ל דבעינן שתהיה ההסיצה דוקא בדרך חירות ושררה כדכתיבנא, וע"ע מש"כ עוד צעז"ה לעיל (סי' מ"ו) צביאור נורת ההסיצה.

ואבתי נותר לנו לצרר לענין איטר, דאיך יחזיק המנהג או הכוס בשעת צרכה, דהנה קי"ל צהל' צרכת הפירות (סי' ר"ו ס"ד) דכל דבר שמצרך עליו לאכלו או להריח צו, נריך לאחוזו בימינו כשהוא מצרך, ולא מצויר שם דין איטר אי נריך לאחוזו בימינו או צימין דעלמא, וצפרמ"ג שם (א"א סק"ו) מסתפק צד"ז עיי"ש, אולם צצ' מקומות אשכחן צשו"ע ד"ז לענין איטר, צהל' צברהמ"ז (סי' קפ"ג ס"ה) כ' המחבר י"ש מי שאומר שאם המצרך איטר אחוז הכוס בימינו שהוא שמאל כל אדם, וצהל' לולב (סי' תרנ"א ס"ג) כ' המחבר דאיטר יכול הלולב צימין כל אדם, ואחריו צשמאל כל אדם, דבחר ימין ושמאל דעלמא אזלינן, ולא בחר ימין ושמאל ידי', והמג"א צהל' צברהמ"ז כבר תמה ע"ד המחבר שקותר עצמו בזה, ולא מנא מענה ע"ז עיי"ש, וצעל כה"ח (שם סקכ"ט) כ' דדעת המחבר צכ"ע דאזלינן בתר ימין ושמאל דעלמא, אלא דצהל' צברהמ"ז כ' צבונא י"ש מי וכו', והיינו דיש דעה דס"ל כן, ולי' לא ס"ל הכי, וסמך ע"מ שז' דעתו צהל' לולב, ועכ"פ לפי דעתו צרור דה"ה צנ"ד יסב האיטר על שמאלו, ויטול המנהג או הכוס ביד ימינו ויצרך ויאכל או ישתה, וע"ז רמז צעל כה"ח צסי' תע"צ סקכ"א עיי"ש.

סימן מט

בענין חששא דסכנתא בשעת קיום מצוה (המשך לסי' הקודם)

מסוגיית הגמ' דפסחים (דף ח' ע"ב) ועוד כמ"ק דשלוחי מנהי אינם ניוקין אלא"כ בדשכים היזיקא, והרי ה"נ בהסיצת ימין לא שכיח היזיקא, אלא רק צמיסב פרקדן,

בשו"ת הרדצ"ו (ח"ג סי' אלף י"צ) הכריע להלכה כשי' רש"י והר"ן הנ"ל צסי' הקודם, דטועמא דשמא יקדים קנה לושט קאי אפרקדן, כי לשי' רשז"ס תקשה

השנה יש לחוש טפי לסכנה מבשעת קיום מצוה, דשומר מצוה לא ידע דבר רע יעו"ש"ד, וכן ראיתי בזמנה מספרה דבי רב דייטש ד"ו באופנים שונים לחלק בין ליל פסח לשאר ימות השנה, ולדברי כולם תקשה קושייתנו, דאמאי חיישין שינוק בשעת מעשה המצוה, הלא שלוחי מצוה אינם ניזוקין, וכן חזקין בסוטה (דף כ"א ע"א) ועוד בזמנה דוכתי דמצוה אגויי מגנא מפורעניות אפי' צעידנא דלא עסיק בה, וכ"ש בג"ד דאיירי צעידנא דעסיק בה, ולפוס מאי דכתיבנא א"ש, דה"נ י"ל בכוונת רבינו יונה דגבי מרור החשש הוא ג"כ שמא רק יצא לידי סכנה, ובאמת לא יארע לו כל רע, אלא דדד"ו לחוד יהיה גנאי למצוה ח"ו כמש"ל, ומ"ש האחרונים דיש לפרר החמכא (חרי"ן זל"א) משום שהקלח חריף מאד ומזיק הרבה [עיין שע"ת סי' תע"ג סק"א, ומשצ"ר שם סקל"ו, ובס' ויגד משה סי' כ"ה אות ח'], היינו משום דשכיח היזיקא, וכאן עסקינו רק לענין הסיכא ימין אשר עיינו הרואות דלא שכיח צ"י היזיקא כמ"ש בתשו' הרדב"ז הנ"ל.

אוצרות התורה

ואת"ל מאלתי צע"ה סמוכין לדברינו צ"ל לקט יושר (דיני חנוכה) וז"ל צדית הגוי מדליק רק נר אחד ושמש אחד, אע"פ שאין הגוי מקפיד על צ"א או ג' נרות, שמא אחת למאה פעמים שחצא סכנה ממנה, והיה גנאי למצוה, וראי' מחסא צליל פסח שאוכלין עם חרוסת משום קפא, ובכל השנה אוכלין אותו בלא חרוסת, אע"כ כמו שפירשתי עכ"ל, הרי דלא כ' מאד חששא דסתכן וימות ח"ו, אלא מאד גנאי המצוה כדכתיבנא, ומו ז"ל דבג"ד לענין הסיכא ימין אפ"ל עוד טעם, דחיישין שיצא לידי סכנה ובאמת לא יארע לו כל רע כנ"ל, ובכה"ג לא הוי דרך חירות, מיהו לאמיתו של דבר ז"ל כמש"ל דד"ו שייך בכל המצוות, כדי שיחייב צוה גם מ"ש רבינו יונה צידון חשש סכנה דמרור.

ואם כנים הדברים יא' לנו מצוה להלכה, דבכל ימות השנה מותר לאכול בהסיכא ימין, דהואיל ואסיקנא דלש"י הרשצ"ס לא הוי סכנה גמורה, ורק צליל פסח יש טעם מיוחד לחוש בזה כמש"ל, נמא דבכל ימות השנה לית צ"י צית מיחוש כלל, ברם צב"י בשם צה"ע כ' דלהלכה לענין איטר קיי"ל כשי' הרשצ"ס — דטעמא דשמא יקדים קנה לזשט קאי אהסיכא ימין — משום דחמירא סכנתא מאיסורא, וכ"כ התה"ד (סי' קל"ו) והצ"ח (סוד"ה ולא) עיי"ש, הרי דהוי ס"ל דאיכא סכנתא גמורה בהסיכא ימין, וכן הוי ס"ל להיעצ"ן ז"ל כדמבאר לעיל, וז"ע איך יתירו ש"י הרשצ"ס מהא דשלוחי מצוה אינם ניזוקין, ועכ"פ למעשה חזר הדין דודאי יש לחוש לדברי הפוסקים דכתיבנא דאף בכל ימות השנה אין לאכול בהסיכא ימין משום דחמירא סכנתא מאיסורא, וכה"ג כ' צה"ח (שם סק"י) לענין אכילה בהסיכא פרקדן בכל ימות השנה, דהואיל וד"ו תלוי בפלוגתא הראשונים הנ"ל אי אית צ"י סכנתא, יש להחמיר בזה אף בכל ימות השנה, משום דחמירא סכנתא מאיסורא.

דכמה צ"א ראינו מסובין על ימין ולא הזקו, ע"כ נראה דיש לסמוך על ש"י רש"י והר"ן לענין איטר, שיהא מיסב ואוכל בזמנה צד שמאל כהרגילו עכ"ד, וכן היעצ"ן ז"ל בספרו מור וקיעה (סי' תע"ב) הכריע כשי' רש"י והר"ן מאד טענה אחרת, דלש"י הרשצ"ס תקשה דאמאי הזכירו חז"ל סכנה זו האידנא טפי מבכל ימות השנה, אע"כ ז"ל דטעם זה קאי אפרקדן, ובגד"ז לא הזכירו חז"ל להזכירו בכל ימות השנה, כי אין שכיח אכילה ושחיה בהסיכא פרקדן, ורק במצוה זו לאשמעינן דינא, לאשמעינן דרך אגב גם סכנתא עכ"ד.

אמנם להלכה קיי"ל כשי' הרשצ"ס ורוה"פ דגם איטר מיסב על שמאלו משום דחמירא סכנתא מאיסורא, וכמ"ש הרמ"א ונו"כ (שם ס"ג), וכדי ליישב ש"י זו הוסיף צמור וקיעה שם וכ' ד"ל דבכל ימות השנה אין סכנה גמורה בהסיכא ימין, ורק במקום מצוה איכא למיחש טפי, דהשטן מקטרג בו יותר אפי' בשעת סכנה קלה כזו עכ"ד, ברם היעצ"ן ז"ל צעמנו מסיים שם דתי' דחוק הוא, ובר מן דין לא יא' בזה י"ח הציאור והיישוב, דעדיין יש מקום לזעל הדין לחלוק מכה טענה הרדב"ז, דהרי כבר הצמיחנו חז"ל דבשעת קיום מצוה לא יצונו לידי נזק ח"ו, אם לא במקום דשכיח היזיקא, והואיל ועיינו הרואות דהסיכא ימין לא הוי בגדר שכיח היזיקא, אמאי חיישין צ"י לסכנה, ומה גם לפי"ד היעצ"ן דהסיכא ימין לא חשיב סכנה גמורה כלל — וע"כ מותר לאכול ולשתות כן בכל ימות השנה — דודאי תקשה, דאמאי בשעת קיום מצוה חיישין טפי לסכנה, חתנא לש"י רש"י והר"ן דטעמא דשמא יקדים קנה לזשט קאי אפרקדן, א"ש דלענין פרקדן חשיב שכיח היזיקא כמ"ש בתשו' הרדב"ז הנ"ל, אבל לש"י הרשצ"ס לא הוי לן למיחש לסכנה בשעת מעשה המצוה, והא דהשטן מקטרג טפי בשעת המצוה, היינו רק בגוונא שינוק ח"ו לפני מעשה המצוה, כדאשכחן ציומא (דף פ"ז ע"ב) וברמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ז) עיי"ש, אבל בשעת מעשה המצוה לא יתכן שינוק כמ"ל.

והנראה בשוב ש"י הרשצ"ס מצ' הטענות הנ"ל, דלקושטא דמילתא בין בכל ימות השנה ובין צליל פסח איכא סכנה גמורה בהסיכא ימין, והא דאי' בגמ' שמא יקדים קנה לזשט, אין הכוונה לומר דעיי"ן יסתכן וימות ח"ו, דודאי המצוה תגין עליו שלא יאונה לו כל רע בשעת קיום המצוה, וע"כ אי' בגמ' רק "ויצא לידי סכנה", ור"ל דממה שיצא לידי סכנה לחוד איכא גנאי למצוה, וע"כ לא חיישין ל"י בכל ימות השנה.

ובזה נוכל ליישב דברי הרא"ש (פ' ע"פ סי' כ"ה) בשם רבינו יונה — לענין טיבול מרור בחרוסת משום קפא — דאע"ג דבכל ימות השנה אנו רגילין לאכול חרוסת בלי חרוסת, מ"מ עתה בטיבול שני שהוא של מצוה, הזהירו חכמים טפי שלא יהא צו חשש סכנה, ובס' לחם שמים (שם) תמה עליו, דלדבריה איפכא מסתברא, דבכל ימות